

صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

معاونت سیاسی

اداره پژوهش های سیاسی

تشدید تقابل درونی در ناتو و پیامدهای آن (بخش اول)

فرآورده‌های خبری و تولیدات پژوهشی در بخش های زیر قابل دسترس است:

– وب سایت خبرگزاری صداوسیما (سرویس پژوهش) <http://www.iribnews.ir>

پژوهشگر: فرشته مقدم

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

- ۲ نکات برجسته
- ۲ مقدمه
- ۳ نگاه کلی به پیشینه و فعالیت‌های ناتو
- ۳ باز تعریف مفهوم امنیت در ناتو و "خلق دشمن جدید!"
- ۴ رویکرد ترامپ در باره ناتو؛ "سازمانی منسوخ شده!"
- ۴ انتقادات اساسی ترامپ از ناتو
- ۶ باج خواهی ترامپ از سران کشورهای ناتو
- ۶ جمع بندی

- موجودیت سازمان پیمان آتلانتیک شمالی (NATO, North Atlantic Treaty Organization) در ۴ آوریل ۱۹۴۹
- ناتو؛ بزرگترین پیمان نظامی در جهان با عضویت ۲۹ کشور، با هدف دفاع جمعی بلوک غرب در برابر شرق کمونیست
- بازتعریف مفهوم ناتو، مأموریت‌های ناتو و حتی "خلق دشمن جدید" در دوران پسا جنگ سرد با هدف ایجاد فلسفه وجودی جدید.
- مخالفت‌های شدید مسکو به گسترش ناتو به شرق و دو دهه کشاکش و درگیری بین روسیه و ناتو در این زمینه
- واشنگتن ایفاگر نقش کلیدی در ناتو علی‌رغم فراآتلانتیکی بودن این سازمان
- نگرش منفی ترامپ به ناتو و به کار بردن الفاظی چون؛ "سازمان بد و به شدت پرهزینه برای آمریکا" و "منسوخ شده"
- دو محور اساسی انتقاد ترامپ به ناتو؛ "نابسندگی" و "سهم ۲ درصد اروپا"
- تبدیل شدن ناتو به ابزاری برای تحقق منافع و اجرای خواسته‌های آمریکا

□ مقدمه

کشورهای عضو سازمان پیمان آتلانتیک شمالی (ناتو) در حالی هفتادمین سالگرد تاسیس این سازمان نظامی را برگزار کردند که بروز اختلافات و چالش‌های بی‌سابقه، آینده این سازمان نظامی را در حاله‌ای از ابهام قرار داده است. روی کار آمدن دونالد ترامپ رئیس‌جمهوری جنجالی آمریکا در سال ۲۰۱۷ تنش‌های زیادی را در این ائتلاف نظامی موجب شده و آینده آن را با ابهام مواجه کرده است. ترامپ همواره ناتو را زیر سؤال برده و از اعضای اروپایی ناتو به دلیل عدم مشارکت در هزینه‌های این پیمان و نیز اختصاص ندادن ۲ درصد از تولید ناخالص داخلی خود به هزینه‌های دفاعی انتقاد کرده است. وی اقدامات یکجانبه‌ای مانند خروج نیروهای آمریکایی از سوریه را بدون مشورت با سایر اعضای ناتو

انجام داد که خود زمینه ساز تهاجم ترکیه عضو دیگر ناتو به شمال سوریه بدون هماهنگی با دیگر اعضای این ائتلاف نظامی شد.

بررسی لایه های پنهان این موضوع و شناخت انگیزه ها و عوامل تاثیرگذار تحولات ناتو، زمینه نشستی را با حضور دکتر «میرطاهر» کارشناس ارشد مسائل راهبردی فراهم کرد تا پیامد های درونی و تعامل ناتو با بازیگران بیرونی واکاوی شود. محرکه های این اقدام آمریکا می تواند تحلیلی واقع بینانه را از تقابل جدید واشنگتن و اروپا ارائه دهد. در شماره یک این پژوهش بیشتر به زمینه ها و عوامل اثرگذار این تقابل پرداخته خواهد شد و رویکرد واگرایانه ترامپ به این پیمان بررسی خواهد شد.

□ نگاه کلی به پیشینه و فعالیت های ناتو

بعد از پایان جنگ جهانی دوم، شوروی به گسترش اراضی بی سابقه ای دست زد و توانست کشورهای شرق و مرکز اروپا را در چارچوب بلوک کمونیسم درآورد.^۱ با توجه به افزایش تهدیدات کمونیستی به رهبری شوروی در دوران پساجنگ جهانی دوم، آمریکا به عنوان رهبر جهان سرمایه داری در این زمینه پیش قدم شد و این سازمان نظامی مشترک به نام سازمان پیمان آتلانتیک شمالی (*NATO, North Atlantic Treaty Organization*) در ۴ آوریل ۱۹۴۹ (۱۵ فروردین ۱۳۲۸) موجودیت پیدا کرد.

ناتو که با هدف دفاع جمعی بلوک غرب در برابر شرق کمونیست در واشنگتن پایه گذاری شد، به تدریج با افزایش شمار اعضای آن به ویژه در دوره پسا جنگ سرد، اعضایش به ۲۹ عضو رسید. این سازمان در حال حاضر بزرگترین پیمان نظامی در جهان است و قرار است در آینده نزدیک مقدونیه شمالی در حوزه بالکان هم به این سازمان نظامی بپیوندد. اگر چه ناتو از ابتدا یک سازمان فرآتلانتیکی بود و دو سوی اقیانوس اطلس از ابتدا جزء اعضای ناتو محسوب می شدند، لیکن آمریکا همواره به تنهایی نقش کلیدی را در ناتو ایفا کرده است. در دوران جنگ سرد وظیفه اصلی ناتو، تدارک و استقرار ساختارها و زیرساخت ها و نیروهای نظامی در سراسر اروپای مرکزی بود. از این منظر سناریوی اصلی مدنظر ناتو، رویاروی نظامی با اتحاد جماهیر شوروی و اروپای مرکزی بود. لذا اگر قرار بود که درگیری عمده ای بین شرق و غرب رخ دهد کشور آلمان اعم از آلمان شرقی و آلمان غربی محل اصلی تصادم نظامی دو ابر قدرت بود.

□ باز تعریف مفهوم امنیت در ناتو و "خلق دشمن جدید"!

پس از فروپاشی شوروی ناتو با بحران هویت و فلسفه وجودی مواجه شد و به همین دلیل در دهه ۹۰ میلادی مقامات ارشد ناتو و کشورهای عضو تلاش کردند با توجه به تحولاتی که رخ داده به بازتعریف مفهوم ناتو، مأموریت های ناتو و حتی دشمن جدید ناتو بپردازند.

در دوران پس از فروپاشی شوروی در سال ۱۹۹۱ روسیه بسیار به غرب خوشبین بود تا جایی که روس ها تصور می کردند نه تنها با غرب ادغام خواهند شد و همگرایی خواهند داشت بلکه این تصور وجود داشت که روسیه ممکن است به عضویت اتحادیه اروپا و پیمان های نظامی غربی درآید. ولی روس ها فراموش کرده بودند که غربی ها برای اینکه بتوانند به تداوم وجودی سازمان ناتو کمک کنند، نیاز به دشمن دارند. به همین دلیل از همان دهه ۹۰ عملاً روسیه به عنوان دشمن جدید ناتو معرفی شد و سیاستی به نام؛ "سیاست گسترش به شرق"، سرلوحه اقدامات ناتو قرار گرفت. در چهارچوب این سیاست تا سال ۲۰۰۴ میلادی بسیاری از کشورهای شرق و مرکز اروپا به عضویت ناتو درآمدند. در واقع از زمانی که ولادیمیر پوتین

^{۱۱} - شوروی حتی قصد داشت در حوزه بالکان کشور یونان را هم تحت نفوذ خود بگیرد که البته این امر محقق نشد.

در سال ۱۹۹۹ ابتدا به عنوان نخست وزیر و از سال ۲۰۰۰ به عنوان رئیس جمهور روسیه روی کار آمد همواره یکی از مناقشات اصل بین روسیه و غرب در چارچوب سیاست گسترش ناتو به شرق تعریف شد. دلیل این امر این است که از دیدگاه روسیه چنین اقدامی دقیقاً به معنای تداوم سیاست مهار^۱ روسیه معنا پیدا می کند.

بین روسیه و ناتو همواره در این دو دهه کشاکش و درگیری صورت گرفته است و علی رغم مخالفت های شدید روسیه با گسترش ناتو، کماکان این سیاست ادامه دارد. در سال ۲۰۱۷ مونته نگرو به عضویت ناتو درآمد و هم اکنون مقدونیه شمالی آخرین کاندیدای عضویت در ناتو است. انتظار می رود دیگر کشورهای بالکان غربی مخصوصاً بوسنی و هرزگوین در رده های بعدی باشند. گفتنی است که صربستان مخالفت شدیدی با عضویت در ناتو دارد.

□ رویکرد ترامپ در باره ناتو؛ "سازمانی منسوخ شده"!

با توجه به رویکردی که آمریکای دوره ترامپ در زمینه یکجانبه گرایی و مخالفت با نهادگرایی بین المللی اتخاذ کرده، ترامپ اساساً اهمیت یا نقشی برای متحدان اروپایی خود در تصمیم گیری های نظامی و امنیتی مهم قائل نیست. بسیاری از اعضای ناتو متوجه نگرش منفی ترامپ به ناتو شده اند. وی پس از رسیدن به قدرت، ناتو را یک سازمان «منسوخ شده» نامید که هزینه های زیادی بر دوش آمریکا می گذارد و اعلام کرد که دیگر از این سازمان نظامی حمایت نمی کند. ترامپ هم چنین ناتو را یک سازمان بد و به شدت پرهزینه برای آمریکا خوانده است. همین مسئله موجب بدبینی فزاینده اروپایی ها به رویکرد ترامپ در باره ناتو و تاکید بر لزوم توجه به ظرفیت های اروپایی برای دفاع از اروپا شده است که البته فرانسه رهبری این حرکت را بر عهده دارد. ادامه فشارهای واشنگتن و ناامیدی از دولت ترامپ باعث شده تا کشورهای اتحادیه اروپا، تقویت تدابیر و سازو کارهای مستقل اروپایی در زمینه دفاعی و امنیتی را مد نظر قرار دهند. با این همه دولت ترامپ بشدت از این روند ناراضی است. در این راستا آمریکا، اتحادیه اروپا را در صورت اجرای طرح های دفاعی و تسلیحاتی مستقل، به مقابله به مثل در روابط تجاری و سیاسی تهدید کرد. وزارت دفاع آمریکا (پنتاگون) در مه ۲۰۱۹ اعلام کرد در صورتی که اتحادیه اروپا به طور یکجانبه به اجرای طرح های دفاعی خود ادامه دهد، واشنگتن اقدامات متقابل انجام خواهد داد. با این حال اتحادیه اروپا مصمم است تا به رغم مخالفت های آمریکا و ناتو هر چه زودتر به ظرفیت ها و توانمندی مستقل دفاعی و نظامی دست یابد.

□ انتقادات اساسی ترامپ از ناتو

در حال حاضر در ناتو فقط هشت کشور هستند که دو و یا بیشتر از ۲ درصد از تولید ناخالص داخل خود را به امور نظامی اختصاص می دهند. حتی برخی از کشورهای بزرگ اروپایی، کمتر از این مقدار را به این مسئله اختصاص دادند. البته بیش از همه لبه تیز انتقاد ترامپ در واقع متوجه کشور آلمان است. زیرا این کشور از بزرگترین کشورهای اقتصادی جهان و بزرگترین اقتصاد اروپاست. همچنین باید در نظر داشت که هر اقدامی که آلمان انجام دهد دیگر کشورهای اروپایی نیز از آن تبعیت می کنند. بدین معنا که وقتی آلمان در قبال بودجه ناتو مقاومت می کند، دیگر کشورها مثل اتریش، هلند، دانمارک هم ترمز را می کشند. لذا همواره مقامات آمریکایی بیشترین انتقاد مستقیم و غیر مستقیم را متوجه کشور آلمان می کنند. سال گذشته آلمان ۱/۲۳ درصد از تولید ناخالص داخلی خود را به بودجه نظامی اختصاص داده بود و قصد دارد

^۱ - containment

که سال آینده این مبلغ را به ۱/۳۸ صدم درصد برساند و به عبارتی این بودجه حدود ۵۰ میلیارد یورو خواهد بود که این بودجه با خواسته آمریکا خیلی تفاوت دارد. بنابراین انتقاد ترامپ شامل دو بخش است.

۱- "نابسند" سهم اعضا اروپایی ناتو در تامین هزینه‌های پیمان ناتو

۲- عدم اجرای تعهد کشورهای اروپایی عضو ناتو به علاوه کانادا در زمینه تامین دو درصد از تولید ناخالص داخلی خود برای امور دفاعی

محور اول:

عدم مشارکت کافی اعضا اروپایی ناتو در تامین هزینه‌های این سازمان

نکته:

انتقاد ترامپ از سهم اندک یا "نابسند" اروپائیان در تامین هزینه‌های سازمان نظامی ناتو است. در سال ۲۰۱۳ میلادی سهم آمریکا در ناتو به ۷۲ درصد رسیده بود، در حالی که در سال ۱۹۹۵، ۵۶ درصد بود. لذا سال به سال به سهم آمریکا در هزینه‌های جاری ناتو افزوده شده است. ترامپ بر این باور است که "چرا باید بار مالی پیمانی را به دوش بکشیم که کار آن عملاً حفاظت از اروپایی‌هاست".

محور دوم:

در نشست سران ناتو در سال ۲۰۱۴ تصویب شد که تمام کشورهای عضو ناتو باید حداقل ۲ درصد تولید ناخالص داخلی خود را صرف امور نظامی کند. برای آمریکا این مبلغ ۳/۸ درصد است.

البته ترامپ انتقادات دیگری هم دارد.

۱- اساساً چرا آمریکا بار ناتو را به دوش بکشد که اساساً یک سازمان "منسوخ" و "آنتیک" است.

۲- بارها در محافل خصوصی تأکید داشته است که تصمیم دارد آمریکا را از ناتو خارج کند.

انتقادات ترامپ چه در جریان نشست‌های سران ناتو و چه در دیدارهای دو جانبه همواره ادامه داشته و دارد. حتی در یک مورد ترامپ به‌طور مشخص به سران اروپایی نامه نوشت و درخواست اصلاح و تجدید نظر کرد. مقامات ارشد آمریکا هم در این مورد بارها هشدار و تذکر داده‌اند. برای مثال رابرت سی. اوبراین، مشاور امنیت ملی آمریکا با اشاره به اختلافاتی که در ناتو بوجود آمده تأکید دارد که «دلیل این اختلافات در اصل این است که برخی از کشورها سهم عادلانه خود را برای هزینه‌های دفاعی پرداخت نمی‌کنند، به دلیل اینکه آلمان و سایر کشورهای عضو ناتو سهم عادلانه خود را نمی‌پردازند. این پیمان در حال فروپاشی است.»

هر گاه این مواضع در کنار اظهارات مقامات اروپایی چون مرکل و استولتنبرگ^۱، دبیرکل ناتو که صراحتاً می‌گویند: "دفاع از اروپا بدون آمریکا میسر نیست و اروپا قادر به دفاع از خود نیست"، گذاشته می‌شود، جدی بودن عمق این اختلاف و تقابل عینی تر می‌شود. دبیرکل قبلی ناتو آقای راس موسن صراحتاً در این زمینه اذعان دارد که، "چالش‌هایی که هم اکنون ناتو با آنها مواجه است، در تاریخ ناتو بی سابقه است".

□ باج خواهی ترامپ از سران کشورهای ناتو

با توجه به تهدیدات و انتقادات پیاپی رئیس‌جمهور آمریکا از اعضای اروپایی ناتو به خاطر عدم پرداخت پول کافی برای تأمین هزینه نیروهای این اتحاد نظامی و نیز تخصیص ندادن بودجه کافی برای امور دفاعی، سران ناتو موافقت کردند تا سالانه ۱۳۰ میلیارد دلار و در مجموع حدود ۴۰۰ میلیارد دلار در ۳ سال آینده در این زمینه ها هزینه کنند. آنها قصد دارند با پرداخت میلیاردها دلار هزینه بیشتر، از حملات و تهدیدهای لفظی ترامپ در امان بمانند. همانطور که گفته شد ترامپ خواهان آن است تا همه اعضای ناتو ۲ درصد از تولید ناخالص داخلی خود را صرف امور دفاعی و نظامی کنند. در حال حاضر آمریکا ۳,۴ درصد از تولید ناخالص داخلی خود را به بودجه نظامی اختصاص داده در حالی که بیش از ۲۰ کشور عضو این پیمان کمتر از ۲ درصد از تولید ناخالص داخلی خود را صرف امور نظامی می‌کنند. هم چنین با توجه به خواسته واشنگتن برای افزایش مشارکت در اقدامات ناتو در زمینه دفاع از اعضای این سازمان قرار است برخی اعضای ناتو مشارکت خود در ماموریت های این ائتلاف نظامی را افزایش دهند. از جمله انتظار می‌رود بریتانیا و کانادا شماری ناوهای رزمی، چند اسکادران هواپیمای جنگنده و چند هزار نظامی در اختیار ناتو قرار دهند تا بخشی از خواسته های ترامپ در این زمینه برآورده شود.

به نظر می‌رسد به دلیل نقش مسلط آمریکا در ناتو، کشورهای عضو آن خود را ناچار به تبعیت از واشنگتن می‌دانند. در واقع ناتو به ابزاری برای آمریکا در راستای تحقق منافع و اجرای خواسته های آن تبدیل شده است.

□ جمع بندی

در مجموع به نظر می‌رسد روزهای دشواری در انتظار ناتو است. این سازمان نظامی و فراآتلانتیکی که در بحبوحه جنگ سرد و برای مقابله با تهدیدهای شوروی ایجاد شده بود، اکنون با گذشت بیش از ۷ دهه و وقوع اتفاقات و تغییرات بنیادین سیاسی و استراتژیک در محیط اروپا و بین المللی با ابهامات، معضلات و دشواری های متعددی مواجه است. خروج بریتانیا از اتحادیه اروپا (برگزیت)، واگرایی روز افزون در روابط آمریکا و اروپا و شرایط جدید سیاسی و امنیتی حاکم بر اروپا و جهان، بقاء و کارکرد این سازمان را با چالش روبه رو کرده است.

اکنون آینده ناتو با ابهام فزاینده ای رو به رو شده است؛ سازمانی که نماد قدرت نظامی غرب و حافظ اصلی امنیت و ارزش های ادعایی غرب به حساب می‌آمد، اینک در آستانه فروپاشی قرار گرفته است. آمریکا با کاهش تعهد خود نسبت به ناتو و امنیت کشورهای متحدش در اروپا عملاً دست به یک عقب نشینی استراتژیک زده است که پیامدهای آن می‌تواند غیرقابل پیش بینی باشد و به پایان دوره کوتاه سیطره جهانی آمریکا منجر شود. برای آمریکا به ویژه در شرایطی که اروپا و ناتو به صورت روزافزونی با چالش قدرت گیری هموردطلبانه روسیه مواجه است، این فرایند سریع تر و ملموس تر اتفاق خواهد افتاد؛ زیرا روسیه از مدت ها پیش با مانورهای نظامی و نمایش قدرت در حریم امنیتی اروپا، ناتو و اتحادیه اروپا را به چالش

۱ - پنس استولتنبرگ، سیاستمدار نروژی و نخست وزیر سابق این کشور که از مارس ۲۰۱۴ تاکنون دبیرکل ناتو است

فراخوانده است و این رویکرد با پیروزی ترامپ، نه تنها متوقف نشده؛ بلکه با شجاعت و جدیت بیشتری ادامه پیدا کرده است.

